

ФОЛЬКЛОРНІ МАРКЕРИ В ГАЛИЦЬКОМУ ПРЕСОВОМУ ПОЛІ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ

Осердям аналізу статті є фольклорні маркери в галицькій пресі кінця ХІХ ст. Поняття «маркери» трактується як умовно окреслені форми різнопланового використання фольклорних матеріалів у пресі: записи пісень та обрядів, переспіви, теоретичні розвідки, інформаційно-хронікальні замітки, некрологи. Джерельна база дослідження – публікації в часописах «Зоря», «Діло», «Житє і Слово», «Правда», «Основа». Найбільший за обсягом пласт пресового контенту – це фольклорні записи з Галичини, Буковини, Закарпаття (Угорської Русі) й Наддніпрянщини, що увиразнюють тогочасне розуміння єдності нації крізь мистецьку призму, а залучення до процесу збирання студентів і гімназистів засвідчує суспільну вагу справи, зокрема її освітній фактор. Контroversійність питання власності записів народнопоетичних скарбів висвітлене на основі публікацій часописів «Діло» (о. Никифор Лещишак та Іван Франко) та «Житє і Слово» (Михайло Драгоманов і Порфирій Мартинович). Фольклорне підґрунтя оригінальних літературних текстів візуалізують твори Федора Зарицького, Уляни Кравченко, Миколи Устияновича, Володимира Шашкевича. У ґрунтовній студії І. Франка про колядки в «Ділі» простежене історичне, релігійне та літературне підґрунтя їх творення, а в розвідці Ватрослава Ягича про символ Дунаю у журналі «Правда» – ментальні відмінності між народними (українськими та російськими) текстами. Системний аналіз фольклористичних розвідок у пресі кінця ХІХ ст. є підґрунтям для компаративних паралелей: науковий діалог засвідчив можливість різновекторної інтерпретації та вихід фольклористичних студій на новий методологічний рівень. Музична складова народнопоетичної спадщини представлена розвідками Анатолія Вахнянина, Порфирія Бажанського й Лева Сапогівського, які увиразнює цікавий коментар Захера Мазоха щодо коломийки. Стаття «Українські пісні на московських жорнах» («Житє і Слово») актуальна у контексті численних фактів привласнення інтелектуального доробку українських авторів. Аналіз хронікальних матеріалів та некрологів, у яких зазвичай згадувалась діяльність на ниві збереження та популяризації фольклору, засвідчує унікальність та цінність цієї праці.

Ключові слова: галицька преса кінця ХІХ ст., фольклорні записи, етнографічні студії, народні мотиви.

Постановка проблеми. Дослідження впливу фольклору на розвиток літературного процесу традиційно розглядався крізь призму індивідуальної творчості митців у контексті зміни художніх напрямів. Сплеск зацікавлення фольклором припав, як відомо, на добу романтизму, але в кінці XIX ст. інтерес до народнопоетичної творчості не згас, а набув нових форм: тривав процес записів фольклорних текстів з метою їх збереження й аналітичного осмислення. У суспільній свідомості формувалося особливе ставлення до цього оберега національного духу, що століттями захищав від денационалізації, незважаючи на систематичне нищення української матеріальної культури східними й західними сусідами. Преса, віддзеркалюючи актуальні події свого часу, зафіксувала місце фольклорного надбання у суспільній світоглядній парадигмі, форми її репрезентації та рівні пересмислення.

Аналіз досліджень. Теоретичні аспекти фольклористичних студій, зокрема початки вживання терміна «фольклор» в українській науці та його відмінність від понять «етнографія», «етнологія», «усна народна словесність», простежив сучасний вчений Михайло Глушко. Точкою відліку він вважає 1883 рік, коли Іван Франко організував «Етнографічно-статистичний кружок» і звернувся до Михайла Драгоманова з проханням надіслати йому наукову літературу для успішної роботи: «8 грудня 1883

року на засіданні гуртка І. Франко прочитав реферат [“З італьянської й французької літератури про народню словесність. (Одповідь д. Ів. Франкові назвавши і його автора. Але у замітці про засідання “Етнографічно-статистичного кружка”, опублікованій у газеті “Діло”, прізвище М. Драгоманова було замінене псевдонімом “Українець”» [5, с. 119]. Цей факт викликав обурення автора реферату, хоч він і знав, що його ім’я заборонене цензурою на теренах Австро-Угорщини. Подальші фольклористичні студії теж нерозривно пов’язані з постаттю І. Франка, а в дальшій часовій перспективі – з численними франкознавчими дослідженнями. Один із перших рецензентів журналу «Житє і Слово» Агатангел Кримський на сторінках часопису «Этнографическое Обозрѣніе» підкреслив унікальну роль цього пресового проєкту: «Въ послѣднее время очень рѣдко приходится отмѣчать появленіе какой-нибудь выдающейся книги на малорусскомъ языкѣ, и особенно въ области этнографіи» [17, с. 151]. Аналіз розвитку фольклористичних студій у Львівському університеті, авторами яких були, зокрема, Омелян Огоновський, Яків Головацький, Філарет Колесса та ін., подана у статті Василя Івашківа та Руслана Маркова «Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті». Реформування Наукового товариства імені Шевченка та заснування у Львівському університеті кафедри української

історії в 1890-х рр. стали визначальними факторами, що сприяли розвитку фольклористичних досліджень: «На той час у Львові сформувалася плеяда таких викладачів і вихованців університету, як М. Грушевський, І. Франко, О. Колесса, В. Гнатюк, К. Студинський, Ф. Колесса, І. Свенціцький та ін., які своїми науковими працями в галузі фольклористики й етнографії здобули визнання в усьому слов'янському науковому світі, у багатьох європейських академічних інституціях» [12, с. 19]. Роман Кирчів у ґрунтовній монографії «Двадцять століття в українському фольклорі» подав системний огляд наукового фольклористичного процесу із врахуванням політичної складової – цензурних заборон радянського режиму на певні імена та теми, на національно-державну й релігійну проблематику, обмеження фольклорного простору соціально-побутовими темами та елементами обрядового циклу. Торкаючись же питання початків фольклористичних та етнографічних досліджень, вчений підкреслював: «Пожвавлення українсько-культурного та літературного життя в 1860-х рр. надало народознавчій праці в Галичині нового сильного імпульсу під впливом творчості Т. Шевченка, розширення і посилення зв'язків з діячами Наддніпрянської України. Найбільше цю працю стимулювало наростання свідомо національного – “народовського” руху, що протистояв москвофільському

відступництву значної частини галицької інтелігенції, а також поява таких видань, як “Слово” (1861), “Вечерниці” (1862), “Мета” (1863), “Русалка” (1866), “Правда” (1867)» [13, с. 189]. Тому вивчення фольклорних студій неможливе без пресової бази, адже перш за все на сторінках періодичних видань фіксувалися здобутки науковців – від розвідок на шпальтах «Зорі Галицької» до «Записок Наукового товариства імени Шевченка» і заснування таких спеціальних продовжуваних видань під егідою НТШ, як «Етнографічний збірник» та «Матеріали до української етнології».

Метою статті є простежити форми репрезентації фольклорних елементів у галицькій пресі кінця ХІХ ст. на тематичному, образному й аналітичному рівнях у контексті літературного, наукового та суспільного просторів. Дослідження фольклорних маркерів на основі часописних публікацій дає змогу дослідити принципи освоєння народнопоетичної спадщини – від фіксації з метою її збереження до глибинного переосмислення мітологічної символіки, трансформаційних моделей в авторських поетичних текстах, визначення її загальнокультурної ролі в дискусійних і хронікальних матеріалах.

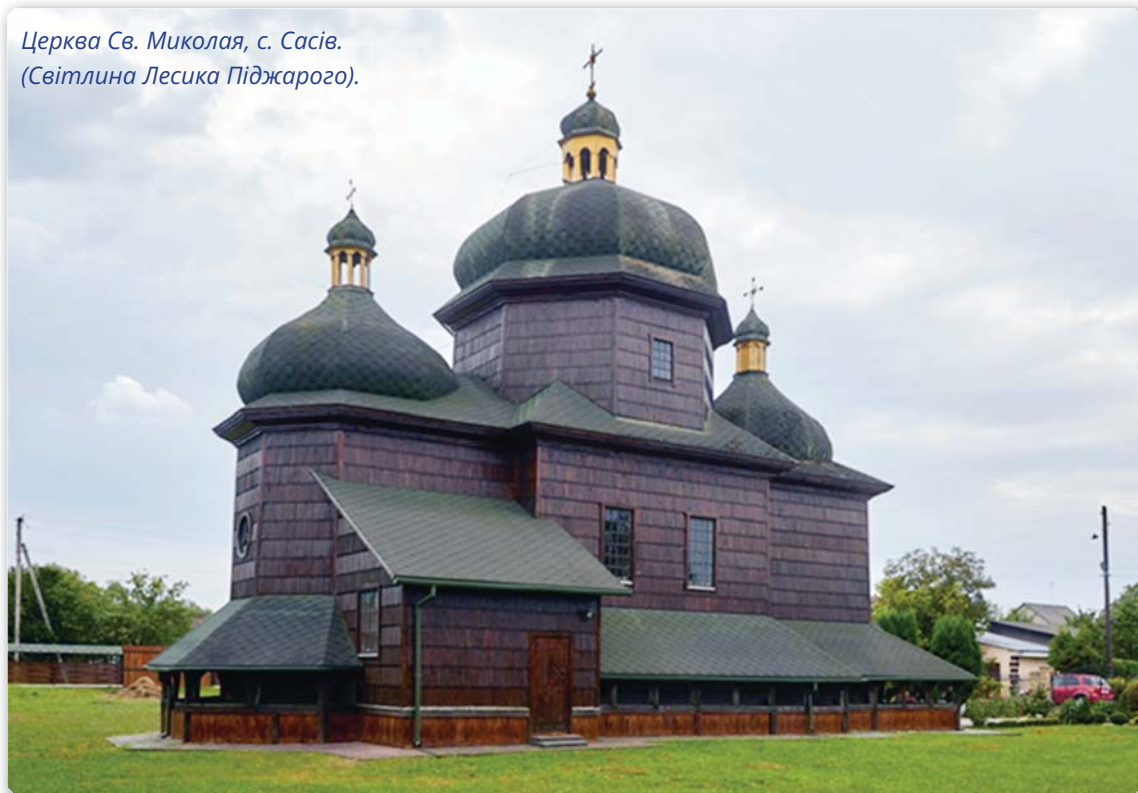
Виклад основного матеріалу. Людство повертається час від часу до фольклору, як до власних витоків, своєрідного духовного батьківського порогу, зв'язуючи годинник сучасності. Весна народів започат-

кувала новий виток такого повернення, свідчення чого – публікації першої української газети в Галичині «Зоря Галицка». У виданнях кінця ХІХ ст. можна простежити розгалуження кількох умовно накреслених напрямів, власне маркерів, що засвідчують різноплановість використання фольклорних матеріалів у пресовому контенті – це записи пісень та обрядів, переспіви народних пісень – як українських, так і чужих, теоретичні розвідки, інформаційно-хронікальні замітки, некрологи.

Записи народних пісень, звичаїв та обрядів – це, безперечно, найбільший за обсягом пласт пресового контенту. Він всебічно представлений на шпальтах «Зорі»: в межах рубрик «Пѳзнане

народу», «Зъ усть народныхъ», «Исторія и етнографія» або й «Розправи науковѳ». Перші числа чи й річники таких видань, як «Житє і Слово», «Правда» теж містять значний фольклорний масив, однак з часом у них почала домінувати суспільно-політична тематика. Повертаючись до фольклорних записів у «Зорі», варто відзначити, що багато з них належать перу Данила Лепкого, зокрема: «Якъ то дѳвчата приворожують женихѳвъ», «По Рїздві», «Щедрий вечїр», «Веснянї звичаѳ, обряды и вѳруваня на Руси», «Зъ вѳрованя нашого люду: Блудъ або Манъ, Обїйникъ». Популярною редакційною практикою був друк текстів пісень із різних збірників, зазначених у підзаголовку, серед них – записи

*Церква Св. Миколая, с. Сасїв.
(Світлина Лесика Пїджарого).*

Якова Головацького, Теофіла Кобринського, Володимира Ленкавського, Олександра Борковського. Цікаво, що знайдений серед цих текстів варіант відомої пісні про Петруся, який загинув через пристрасть пані, перегукується з бойківською баладою. Та якщо текст у «Зорі» побудовано як оповідь, то в баладі домінує драматизм через полілог із зосередженням уваги на процесі підготовки до страти хлопця та його похорону, фраза ж «Не плач, мамцю, не плач, досить, що я плачу, через твого сину своє панство трачу» [23, с. 26] проектується на ширший семантичний спектр: і фінансових витрат, і втрати суспільного статусу.

Важливий аспект цього пласту матеріалів – увага до народної творчості Наддніпрянщини як прояв розуміння історичної та мистецької соборності нації. Зі статті «Степанъ Василевичъ Руданській (Деякі знадобы до его біографіи)» дізнаємося, що письменник не тільки любив українські пісні, а й сам гарно співав і «державъ ся старого напъву» [29, с. 79]. В одному з надісланих із Ялти до Києва листів, він скаржився, що нікому зафіксувати ноти до зібраних текстів. Автор допису в «Зорі» турбувався долею рукописів письменника, зокрема збірника пісень, бо лише частина перекладу «Іліади» на той час була переслана в Галичину для друку. Книга ж «Народні пісні в записах Степана Руданського» побачила світ майже через століття у видавництві «Музична Украї-

на» [21]. Опис Великодніх обрядів, у яких переплелися християнські та язичницькі традиції, містить розлогий допис «Павловске на Дону, 30 съчня 1884 року. Весна въ украинскѣмъ сельъ» [25] за підп. Борис П-ській (псевдонім Петра Рев'якіна) з епіграфом із Шевченка: «Та хоть крѣзь сонъ подивлю ся на ту Украину». Етнографічна складова тут присутня в описі забав молоді після Великодньої Служби. Цикл оповідей «Народні повѣря и забобоны (пѣсля П. Чубиньского)» – це народні уявлення про природні та містичні явища – як от, що край неба стоїть на дні моря, плями на місяці – це Каїн і Авель, а на перемену місяця впливає св. Юрій.

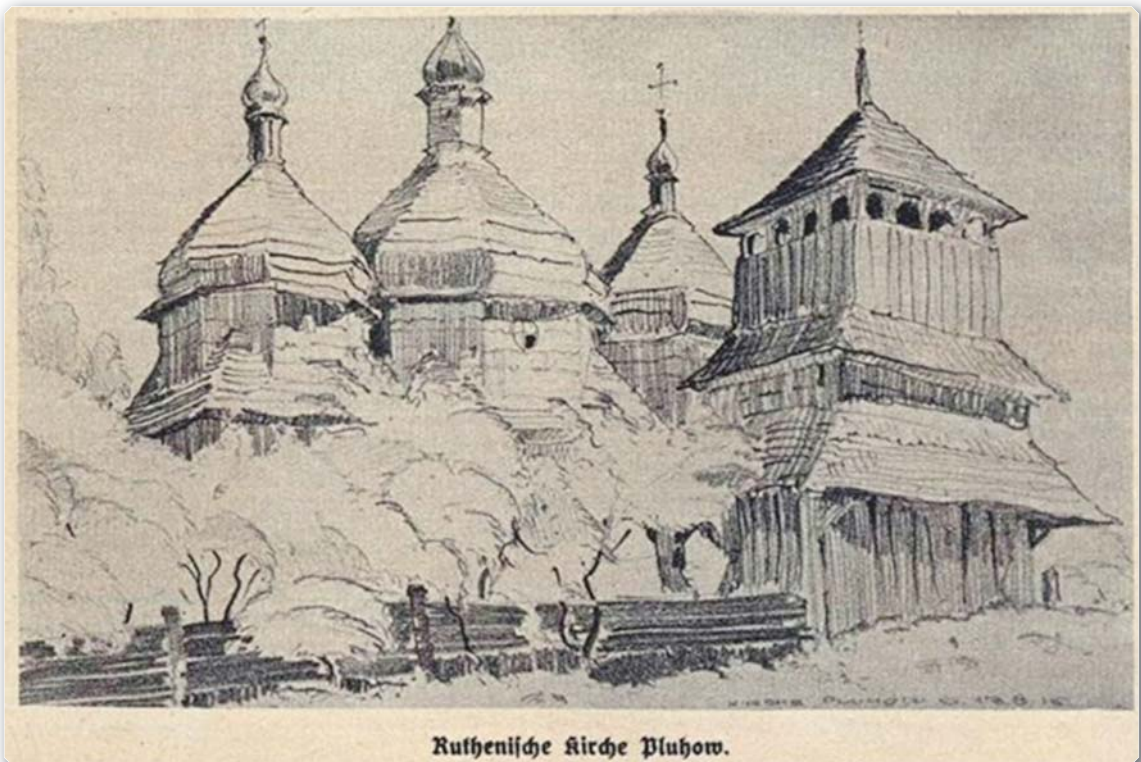
Дещо інший підхід у публікації «Спів про Саву Чалого. Зібрав и упорядкував Є. Сакун»: автор не тільки проаналізував усі варіанти думи, а й сформував на їх основі власний, що зберігав би логіку сюжету й не порушував віршовий стрій: «Не позволив я собі нічого ані додати з своєї голови, ані змінити виразів, опріч того, про що споминаю у одмінах и додатках» [28, с. 276]. Спів про Саву Чалого – це не дума і не пісня, вважав він, а занепад жанру думи загалом пов'язував зі зруйнуванням Січі.

Редакція «Житя і Слова», розпочинаючи друкувати матеріали, «записані із уст народа», з жалем констатувала обмеженість часописних рамок – вони «тісні в порівнанню з величезним богатством того, що є записано у нас і у других

збирачів і того, що ще можна і слід би записати особливо в Галичині, на Буковині і в Угорській Русі» [26, с. 140]. Вже в першому числі І. Франко подав тексти пісень, казок і легенд, записаних на Бойківщині, а М. Драгоманов у «Матеріалах до історії віршів українських» оприлюднив тексти народних коляд із Наддніпрянщини й частково Галичини в записах М. Максимовича, А. Метлинського, І. Ом. Левицького та ін. Ці тексти, на гадку М. Драгоманова, є аргументом супроти тези, що українську літературу народною мовою варто розпочинати від Котляревського, бо «се не вірно: задовго до Котляревського на Україні робились проби писати простою народньою мовою і тією юмористичною манерою, котра служить ознакою "Енеїди"...» [8, с. 36], – і в цьому аспекті він вів полеміку з О. Огоновським. Редакція запрошувала читачів до співпраці – збирати й надсилати тексти давніх рукописів, зокрема апокрифів, застерігаючи, що буде проводити селекцію з огляду на обсяг. Друкувалися матеріали фонетичним правописом (драгоманівкою) із зазначенням регіону, носія фольклорних текстів та автора записів під рубриками «Пісні народні», «Легенди» тощо. Тут побачили світ відомі записи Лесі Українки й Олени Пчілки, зроблені на Волині (з коментарями І. Франка), серед оприлюднених текстів також є численні народні казки й легенди, зазвичай релігійного характеру. Зрештою, важко

іноді було зробити чітке жанрове розмежування, тому в коментарі до казки «Премудрий младенець» сам І. Франко зазначав, що вона мала б друкуватися у розділі старих рукописів і є українською інтерпретацією східної казки про царівну Турандот зі збірки «1001 ніч». До інших казок теж іноді додано науковий коментар, з якого джерела вони є переробкою.

Про суспільну вагу збереження фольклору свідчить і той факт, що редакція рукописного гімназійного часопису «Основа» (1892) вбачала своє завдання в публікації зібраних «звичаїв і обичаїв народних зі всіх сторін Галичини» [18]. Серед вміщених пісень – відомі сюжети про продаж турчинном невольниці, дівчину, що хоче втопитися в Дунаї, бо мати віддає за нелюба, тексти колядок і казок. Етнографічними дослідженнями цікавилися і студенти: замітка в «Ділі» інформувала про доповідь Р. Чайковського «Антропоморфізм в наших народних піснях», виголошену в академічному товаристві «Ватра». Доповідач вважав, що явище антропоморфізму в українських народних піснях є арійського походження і «Славяне не взяли его вѣдъ нѣкого иншого, а принесли собѣ, подѣбно якъ и Греки та Римляне, зъ Азіи» [39]. Навіть редакція москвофільського видання «Живое Слово» (1899) вважала за необхідне зберегти фонетичні особливості мовця у текстах рубрики «Изъ народной литературы». Цей факт був зумовлений політикою

Ruthenische Kirche Pluhow.

Церква Св.Параскеви в Плугові (1715 р.).

Малюнок Ернста Мая (1916 р.)

редактора, Юліана Яворського, сказати б унікальною для москвофільських видань. Адже, як зазначав Володимир Гнатюк, «Поява ся замітна тим, що вказує на певний рід не лиш толеранції й лібералізму редакції до української мови, але й на принципіальне відношене до неї – про що буде дальше бесіда, чого в иньших москвофільських виданнях не стрічаєть ся» [6, с. 24].

Іноді фольклорна діяльність ставала приводом до непорозумінь. Отець Никифор Лещишак прокоментував у «Ділі» допис «Праць РусинѠвъ въ Академіи наукъ въ КраковѠ» [24], з якого дізнався про те, що антропологічна комісія Академії наук отримала його записи 68 лемківських пісень із с. Біли-

чина Горлівського повіту, хоч він їх не передавав. Однак позичив колись І. Франкові свій збірник етнографічних матеріалів, з якого ці тексти переписані, і який йому так і не повернули, незважаючи на нагадування. Записи робилися принагідно, «тож боюся, щобы друга особа менѠ ихъ не попсувала, а доказъ маю уже на висше вказаныхъ похибкахъ» [19]. І. Франко у відповіді «Поясненье. На допись о. Никифора Лещишака» стверджував, що отець передав йому в 1883 р. рукопис своєї збірки для перегляду та публікації. Він його упорядкував і переписав, а так як довго не бачився з отцем і не мав його адреси, то відгукнувся на прохання д-ра Коперницького з Кракова,

передав йому копію і застеріг, що збірка потребує наукової обробки та погодження зі збирачем: «Що д-р'я Коперницькій, не вважаючи на те застереження, предложивъ мою копію комісії антропологічній Академії наукъ яко прислану о. Лещишакомъ, сему я не винень. Думаю однакожь, що зробив онъ се тільки зъ погляду на важнѣсть збѣрки» [34]. Все ж варто зазначити, що о. Лещишак, рукоположений 1885 р., залишався парохом села, розташованого за 10 км від Дрогобича, аж до 1915 р. Збірник записаних ним пісень і переписаних Франковою рукою видав Микола Мушинка 1996 р., а в 2016 р. – книгу «Ровесник Івана Франка Никифор Лещишак та його збірка лемківських народних пісень».

Оприлюднення фольклорних записів, зроблених іншими, мало свій сенс. У передмові до публікації «Нові варіанти кобзарських співів» [9] М. Драгоманов зазначав, що ці тексти записані Порфирем Мартиновичем на Полтавщині, але оскільки вони не вийшли окремою книгою, він їх публікує, щоб не пропали. Актуальна в контексті сучасних інтелектуальних крадіжок сусідами зі сходу стаття «Українські пісні на московських жорнах» у «Житі і Слові». Українські слова у збірнику «25 малоросійських пѣсень на 4 голосы» замінені московськими: «Не згадуючи вже про те, що завдяки трудові д. Соколова чекає українську пісню велика честь, коли від тепер стануть єї співати навіть ті, що “во-

обще затрудняются пѣть на этомъ языкѣ” – ми справді мусимо дивувати ся великому розумови автора, що... придумав такий простий і легкий спосіб» [14, с. 68–69].

Інша форма фольклорних маркерів у пресі – це народні мотиви в оригінальній літературній творчості. Народнопоетичне підґрунтя виразно пробивається крізь віршовий стрій та образність поезій Уляни Кравченко, свідчення чого – сама назва циклу «З народних мотивів», опублікованих у часописі «Житє і Слово», – тут і паралелізм, і окремі формульні означення, типові для народних пісень:

Ломала я цвіт калини,
тай ружу, тай ружу,
Дав-єсь міні данє, любку,
що за тобов тужу!» [16, с. 9].

Мистецька практика, загалом типова для доби романтизму, побутувала й пізніше. На сторінках «Правди» знаходимо більше прикладів використання прийому паралелізму, наприклад у «Рожі» Ю. Федьковича:

Та рожа прийметься,
Мая розцвітеться,
Під зеленев муравою
Серце стрепенеться» [30]
або ж «Жаль ваги не має»

В. Шашкевича:

На небі сонечко сияє,
Холодний вітер завіва,
За душу холод сей хапає,
Відради серденьку нема [36].

Авторське начало більш виражене у «Бондарівні» [10] Федора Заревича з підзаголовком «Драма народній в трех діях. Оснований

на пісні народній» теж у «Правді». Ліричний формат дав лише зарис сюжету, оригінально помножений письменником на нові персонажі та колізії між ними. Друкувалися й віршовані переклади народних пісень інших народів, наприклад «Безталанний» [35] з чеської Павла Чубинського за підп. Павло з України чи ж «Косове поле» [1] з сербської Осипа Барвінського (за підп. М. Нетяга).

Аналіз наукових розвідок як однієї з форм фольклорних маркерів у галицькій пресі, заслуговує на окрему монографію. Омелян Партицький у статті «Религія русинѡвъ Славянъ пѡсля Слова о полку Игоревѡмъ», що друкувалася в «Зорі» упродовж 1883 р., поєднував аналіз загальних засад давньослов'янського пантеону з розглядом окремих мітологічних постатей – Хорса, Дажбога, а також символічних образів Сонця, Дунаю, папороті. Своєрідним перегуком була публікація у наступному річнику статті Івана Франка «Останки первѡсного свѡтогляду въ рускихъ и польскихъ загадкахъ народныхъ». З'ясовуючи загальні принципи антропоморфізму, Франко надає пріоритет поетичному началу, бо «поезія єсть представленемъ життя» та зосереджує увагу на розгляді лише тієї частини анімістичних загадок, «котра представляє намъ силы и явища природы» [33]. А через десятиліття вмістить у «Житі і Слові» суто теоретичну статтю Генрика Бігеляйзена «Нові напрями в дослідах мітологічних»

із методологією досліджень мітичних образів представниками різних наукових шкіл. Підсумовуючи висновки про їх специфіку, вчений бачить перспективи у поєднанні різних напрямів, окресленому як «школа еkleктична»: сутність її в тому, що мітологічні явища надто складні й потребують комплексного дослідження [2].

Не менш помітний перегук між статтями «Женьска доля пѡсля малорускихъ пѡсень (За А. Боровиковскимъ подавъ Софр[он] Недѡльській)» (1882) та «Жѡноча неволя в рускихъ пѡсняхъ народныхъ» (1883) І. Франка. С. Недільський порівнював збірники народних пісень із золотою копальнею, скарби з якої треба ще добути. Громада – це великий чоловік, але громада – це і великий поет: такий зачин до першої статті розкриває сутність колективної творчості, в основі якої – все ж талант одиниць. Дослідник виділяв серед т. зв. жіночих пісень «три доби»: дівчина, жінка, матір. Осердям пісень про дівчину є почуття щастя/нещастя в коханні через зраду чи майнову нерівність, якому співчуває вся природа: зірки і місяць світять тільки для милого, а якби він втонув, то й Дунай розлився б. Стаття має реферативний характер, і є оглядом основних тематичних блоків, ілюстрованих піснями, пов'язаних із життєвим циклом: дівування, сватання, заміжжя, взаємини з чоловіком і свекрухою, туга за дітьми, що покинули дім. Цитовані тексти перенизані типовими

*Дзвіниця в с. Ясениця-Замкова
(Турківщина).*

ставлення до жінки, то український народ за цими мірками є високо культурним, порівняно з іншими сусідніми народами. В основі статті – дослідження суспільного статусу жінки, її духовного світу, побутового кола та взаємин із родиною. Помітно, що ці вступні зауваги перебувають у контрверсії з назвою про жіночу неволю, усі грані якої розкриває розлога, на міцному теоретичному фундаменті збудована, розвідка. Ментальні відмінності між народами розкрито, зокрема, через сюжети: у «широ-руських

символами зозулі, Дунаю, крила, калини. Соціальні питання зачеплені дотично, зокрема про різну роль матері при одруженні сина та доньки: в першому випадку її порада не має характеру примусу, на відміну від другого. У контексті емоційної прив'язаності вимальовуються такі вектори: туга дівчини за милим, доньки за матір'ю, матері за сином [22].

На противагу С. Недільському, І. Франко вибудовує свою розвідку концептуально: якщо вважати мірою культурності народу його

пѣсняхъ» мати потішає нещасну в шлюбі доньку, а в мандрівних, спільних з іншими народами, «батько и мати, браты и сестры ще и направляють зятя, чтобы бивъ жѣнку и наломлювавъ еѣ пѣсля своєї уподобы» [30, с. 234].

Відмінність між українською та російською народною поезією як протипагу чуття серця та холодного розуму відзначена у статті «Дунав – Дунай в славянській поезії народній), опублікованій у часописі «Правда» як короткий переказ авторства Івана Григоровича

тих уривків розвідки Ватрослава Ягича, що стосуються українського пісенного корпусу [7]. У російських («великоруських») піснях Дунай так рідко зустрічається, що ті кілька випадків є, мабуть, ремінісценцією з українських («малоруських») пісень, а факт, що чим географічно далі від справжнього Дунаю, тим рідше він згадується, свідчить, на думку вченого, що йдеться про справжню річку. Однак більш ґрунтовне дослідження цього питання змушує не погодитися з таким висновком і трактувати Дунай радше як міфологічний символ переходу між світами, споріднений із давньогрецькою Летою: «У баладному контексті “піти за Дунай” означало відхід з цього життя у філософському сенсі, а не лише втоплення» [15, с. 67].

Приводом до появи ґрунтовної студії І. Франка «Наші коляди» був вихід партитури на 4 чоловічі голоси 20 найпопулярніших церковних колядок, яку уклав і видав Остап Нижанківський. Стаття друкувалася у «Ділі» впродовж 1889–1890 рр., а мистецький аспект у ній тісно пов'язаний із релігійним і політичним: «Що коляди церковного змісту, а бодай деякі зъ нихъ тѣшаться широкою популярністю, сего найлѣпшій доказъ бачимо въ тѣмъ, що здужали они перейти въ уста народу не тільки въ сторонахъ и до нинѣ уніятскихъ, але удержалися и въ такихъ сторонахъ, де унія упала ще въ XVIII вѣцѣ (на Волынѣ), або й у такихъ, де она нѣколи мѣцно не стояла,

н. пр. въ Кіѣвскѣй губерніи» [32, с. 1] і як доказ наводить вчений Шевченкові тексти. Тобто Франко саме з греко-католицькою традицією тісно пов'язував колядки, докладно розглядаючи історичне, релігійне та літературне підґрунтя їх творення у контексті Берестейської унії і Реформації в Європі.

Редакція «Житя і Слова», позиціонуючи своє видання як перший фольклорний журнал українською мовою, вважала доцільним ознайомити з науковими новинами в цій сфері статтю Леона Василевського «Із фольклорного руху в Західній Європі» [3]. Фольклор у ній визначено як науку, що займається порівняльними дослідженнями над усною словесністю і тісно пов'язана з історією літератури, красним письменством, психологією, історією та релігією, етапним явищем можна вважати й висновки про наявність спільних сюжетів чи переживань у народних переказах різних народів. Автор статті окреслив основні етапи фольклорних досліджень у різних народів.

«Музика – се найблизша постра поезиі» – твердить Наталь Вахнянин у розвідці «Листи про музику». Ще не зібрано достатню кількість народних пісень, «щоби з них можна витворити собі докладне поняття о музиці народній в загалі, а людей, що плекали музику народню, не багато находимо на Руси» [4, с. 293]. Вчений виділяв кілька проблемно-тематичних домінант: становище музики у сфері мистецтва, її характер та твор-

ці, підстави розвитку, результати порівняльного аналізу з музикою інших європейських народів, перспективи дослідження і сподівався викликати живу участь або й полеміку своїми листами.

Кілька розвідок музичної тематики опублікував у «Ділі» Порфирій Бажанський, наприклад «Наші рускі музикальні твори», але стосувалися вони переважно духовної музики, зокрема творчості Дмитра Бортнянського. Також він вміщував у газеті звернення з проханнями надсилати тексти колискових пісень для укладання збірника. Про руйнівний вплив на творчі процеси репресивних політичних актів свідчить допис у «Ділі» «Зь України» (1885). З нагоди приїзду до Києва царя ґенерал-губенатор доручив Миколові Лисенку підготувати на концерт дві українські пісні («Гей не дивуйте, добрії люди» та композицію «Туман хвилями лягає»), які мав виконати хор в українських народних костюмах. Таке розпорядження було більш ніж дивним у світлі заборон Емського указу 1876 р., які поширилися на публікацію кантати того ж Лисенка «Б'ють пороги» з текстом Шевченкового «Кобзаря», дозволеного свого часу цензурою [11].

Цінні мистецькі вартості української музики та танцю відзначав Леопольд фон Захер Мазох, а тип української гуцулки вважав ідеалом жінки – про ці та інші міркування австрійського письменника йдеться у статті «Сахеръ Масохъ а Русины (Критична оцѣнка Льва

Сапогѣвского)» у «Зорі» 1880 р. Лев Сапогівський-Василович відзначав вміння австрійського письменника побачити красу наших народних традицій на противагу поширеній серед українців тенденції до самознецінення, що зумовлювала відтік талантів до чужих культур: «Божь по правдѣ мы свого часто не умѣемъ почитити – все намъ за мале, за убоге» [27, с. 300]. Прагнення мати геніїв не менших, аніж у сусідніх народів, нерідко було викликане орієнтацією на оцінки інших людей, окреслене як брак віри у власні сили й зумовлене цим наслідування інших. А факт, що думки й оцінки інших можуть бути не об'єктивні, а політично мотивовані розкриває автор статті на прикладі трактування творчості Захер фон Мазоха. Хоч австрійський митець звеличав українців любов'ю, якої часом важко і між нашими авторами знайти, і українці мали б бути вдячні за його захоплення нашими народними традиціями, позначеними красою, талантом і водночас демократизмом, він зажив у нас неслави: «А чому? Бо поляки, встыдаючись образу, якій имъ въ зеркалѣ самъ Сахеръ Мазохъ представивъ ся, сказали, що тоє зеркало ложне, що они, поляки, красшѣ, нѣжъ Сахеръ-Масохъ ихъ намалѣвав. Отъ мы и послушали польскои критики тай безсвѣдомо за нею потакнули» [26, с. 300]. Особливу увагу Захер-Мазох звертав на коломийку, в якій вбачав любовний роман – весільний спів

Гіменея. Причому йшлося про традиційний танець сільської молоді, а не «панський», що його вчать танцюмейстери у містах механічно, без думки й чуття.

Над ознайомленням світової спільноти з українськими звичаями працювали і польські вчені: про книгу Юзефа Шуйського «Die Polen und Ruthenen in Galizien [Поляки і Русини в Галичині]», що вийшла в друкарні НТШ і призначена «головно не такъ для самыхъ русинѣвъ, якъ для дальшого свѣта» [40, с. 96], йдеться у «Зорі». Лагідність та мелодійність мови й пісень українців автор протиставляв різкій та викличній інтонації пісень, властивим полякам. Народні звичаї у поляків більше втрачені,

в українців же «вроджена релігійність и довговѣковѣ стараня руского священства нынѣ въ части выкоренили поганьскѣ людовѣ традиці, въ части спровадили ихъ въ гармонію зъ христіанствомъ» [40, с. 58].

Фольклорна тематика присутня й у межах рубрик «Хроніка», «Критика і бібліографія», «Нові книжки» у рецензіях, анотаціях нових видань, а низка хронікальних матеріалів у пресі інформувала про підготовку до друку чергових збірників народних пісень, містила заклики збирати фольклорні тексти й надсилати їх до редакцій часописів. У «Зорі» друкувалися репортажі Володимира Шухевича про виставки ткацьких виробів,

Церква Воздвиження Чесного Хреста (Дрогобич).

вишивок та тканин, організованих промисловим музеєм. Ткацькі вироби, гафти та мережки із Городенки, Жаб'яого, Космача, Яворова та інших міст такої краси, «що око насититись ними не може, а найкращі знатоки спосіб і делікатність виробу наших трудящих русинок загально подивляти мусять» [37, с. 14]. Датування представлених на виставках експонатів сягало початку XVI ст. Автор допису – відомий етнограф, дружина якого теж збирала предмети народного побуту, закликав українок обов'язково відвідати цю виставку, не без іронії зауважуючи: «Вправдѣ другі народы жертвують мільони на придбанє таких незатертих и несфалшованихъ

историчныхъ памятникѣвъ, але у насъ до сего далеко, бо мы не рѣшились, а властиво нѣмець насъ еще не навчивъ, чи мы русины, чи москаль, чи може поляки або такъ собѣ рутенцѣ» [38].

Редакція журналу «Житє і Слово» теж повідомляла про діяльність фольклорних товариств у Львові та Європі, різноманітні виставки. Варто відзначити, що навіть відомості у некрологах про працю людини на ниві збереження та популяризації народнопоетичної творчості свідчить про вагу цієї діяльності, як от у посмертних згадках про Павла Чубинського й Миколи Устияновича у «Зорі». Кость Михайльчук підносить вагу саме етнографічних дослідів П. Чубин-

А. Манастирський. Гуцули на конях.

ського як свого соратника, бо кожен, хто вивчає життя народу в Правобережній Україні, його мову, звичаї, господарство, сімейний і громадський побут мусить звертатися до праці Чубинського як невичерпного джерела і його найважливішого діла. Натомість вірші поета, на гадку автора, «не ôдзначають ся поетичнымъ талантом, але они дуже симпатичнѣ по думкамъ и по выразу» [20] – хоч ці слова і про творця гимну України. Історія любить парадокси... Навіть у лаконічних некрологах Теофіла Кобринського, Івана Павликевича, Петра Ніщинського у «Ділі» відзначено їх працю на ниві народної творчості, як і популяризацію національної культурної спадщини такими зарубіжними вченими, як Павлі Жеґоти (1814–1895) й Людвік Адольф Семигинович-Штаффе (1832–1897).

Висновки. Дослідження специфіки оприсутнення фольклорних матеріалів на шпальтах галицької преси кінця XIX ст. дає змогу систематизувати форми опрацювання народнопоетичної спадщини, окреслити серед них домінуючі, простежити зміну методологічних принципів у фольклористичних студіях і водночас проникнення народних текстів у структуру авторської поетичного мовлення. Фольклористичні праці того часу стали підмурівком новітніх досліджень, однак повернення до витоків, зосередження на певному хронологічному зрізі спонукає до ревізії взаємодії сус-

пільно-політичного й наукового просторів, засвідчує співпрацю українських науковців у межах двох імперій та водночас їх спільну увагу до збереження духовного коду нації.

Список використаних джерел

1. Барвінський О. Косове поле. *Правда*. 1873. Ч. 4. С. 146-152; Ч. 5. С. 177-181; Ч. 6. С. 209-213; Ч. 7. С. 245-250; Ч. 8. С. 281-286; Ч. 9. С. 317-322; Ч. 10. С. 350-354; Ч. 11. С. 381-384; Ч. 12. С. 413-417; Ч. 13. С. 445-449. Підпис: *М. Нетяга*.
2. Бігеляйзен Г. Нові напрями в дослідках мітологічних. *Житє і Слово*. 1894. Т. 1. С. 50-59.
3. Василевський Л. Із фольклорного руху в Західній Європі. *Житє і Слово*. 1894. Т. 1. С. 233-237.
4. Вахнянин Н. Листи про музику. *Правда*. 1873. Ч. 8. С. 293-299.
5. Глушко М. Початки вживання терміна «фольклор» в українській науці та його значення. *Вісник Львів. ун-ту. Серія філол.* 2010. Вип. 43. С. 117-131.
6. Гнатюк В. Єретик між москвофілами. *Літературно-Науковий Вістник*. 1904. Т. 28. Кн. 10. С. 24-37.
7. Григорович І. Дунав – Дунай в славянській поезії народній (Витяг из статі В. Ягичя в *Archiv für slav. Philologie* В. I. Н. 2. S. 299-333 з дословним перекладом місця про Українські пісні народні). *Правда*. 1877. № 1/2. С. 63-67.
8. Драгоманов М. Матеріали до історії віршів українських. *Житє і Слово*. 1894. Т. 1. С. 36-48.
9. Драгоманов М. Нові варіанти кобзарських співів. *Житє і Слово*. 1895. Т. IV. С. 14-34.
10. Заревич Ф. Бондарівна, драмат народній в трех діях. (Оснований на пісні народній). *Правда*. 1872. Ч. 1. С. 26-39; Ч. 2. С. 75-88; Ч. 3. С. 111-122.
11. Зъ Украины. *Дѣло*. 1885. Ч. 91. С. 2-3.
12. Івашків В., Марків Р. Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті. *Міфологія і фольклор*. 2010. № 3/4(7). С. 18-26.

13. Кирчів Ф. Роль «Просвіти» у розвитку українського народознавства. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010. Випуск 19. С. 189-195.
14. [Колесса Ф.]. Українські пісні на московських жорнах. *Житє і Слово*. 1896. Т. V. С. 68-71. Підпис: Ф. К.
15. Комариця М. Інтерпретація міфологічного Дунаю в українській баладі. *Парадигма*. 1998. Вип. 1. С. 67-79.
16. Кравченко У. З народніх мотивів. I. Зрада. *Житє і Слово*. 1895. Т. IV. С. 9-11.
17. Крымській А. «Житє і Слово», вістник літератури, історії і фольклору. Редактор Іван Франко. 1894 року, кн. I. [Рецензія]. *Етнографическое обозрѣніе*. 1894. № 1. С. 151-155.
18. Куницкий В. Від Редакції. *Основа*. 1892. Ч. 1. С. 1.
19. Лещишак Н. Їдъ о. Никифора Лещишака зъ Волосятого. *Дѣло*. 1889. Ч. 90. С. 3.
20. [Михальчук К.] П. П. Чубинській. (Некрологъ. – Допись зъ України). *Зоря*. 1883. Ч. 1. С. 31. Підпис: Мих. К.
21. *Народні пісні в записах Степана Руданського*. Київ: Музична Україна, 1972. 291 с.
22. Недѣльській С. Женьска доля пѣсля малорускихъ пѣсень (За А. Боровиковскимъ). *Зоря*. 1882. Ч. 1. С. 11-13.
23. Ой зацвіла черемшина. Народні пісні з голосу Ганни Ільницької. Київ: Музична Україна, 1981. 62 с.
24. Праць Русинѣвъ въ Академіи наукъ въ Краковѣ. *Дѣло*. 1889. Ч. 74. С. 3.
25. [Ревякін П.] Весна въ українськомъ сель. *Зоря*. 1886. Ч. 7. С. 108-109; Ч. 8. С. 122-128. Підпис: Борисъ П-скій.
26. Редакція. Із уст народа. *Житє і Слово*. 1894. Т. 1. С. 140-141.
27. Сапогѣвскій Л. Сахеръ Масохъ а Русины (Критична оцѣнка...). *Зоря*. 1880. Ч. 23. С. 300-302.
28. Спів про Саву Чалого. Зібрав и упорядкував Є. Сакун. *Правда*. 1872. Ч. 6. С. 276-277.
29. Степанъ Василевичъ Руданській (Деякі знадобы до его біографіи). *Зоря*. 1886. Ч. 5. С. 78-79.
30. Федькович Ю. Рожа. *Правда*. 1872. Ч. 5. С. 201.
31. Франко И. Жѣноча неволя въ рускихъ пѣсняхъ народныхъ. *Зоря*. 1883. Ч. 14. С. 234-235.
32. Франко І. Наші коляди. *Дѣло*. 1889. Ч. 278. С. 1-2.
33. Франко И. Останки первѣсного свѣтогляду въ рускихъ и польскихъ загадкахъ народныхъ. *Зоря*. 1884. Ч. 14. С. 122-123; Ч. 17. С. 133-134; Ч. 18. С. 142-143; Ч. 19. С. 153-154; Ч. 20. С. 168-169.
34. Франко И. Поясненье. На дописъ о. Никифора Лещишака зъ Волосятого. *Дѣло*. 1889. Ч. 92/93. С. 4.
35. [Чубинський П.] Безталанний. *Правда*. 1872. С. 62. Підпис: Павло з України.
36. Шашкевич В. Жаль ваги не має. *Правда*. 1872. Ч. 8. С. 353.
37. Шухевичъ В. Вистава виробѣвъ ткацкихъ и робѣтъ жѣночихъ у Львовѣ. *Зоря*. 1882. Ч. 1. С. 13-14.
38. Шухевичъ В. Вистава гафтѣвъ и ткачинъ. *Зоря*. 1885. Ч. 10. С. 119.
39. Ъ. Ы. Ъ. Антропоморфізм в наших народних піснях. *Дѣло*. 1892. Ч. 30. С. 2.
40. «Die Polen und Ruthenen in Galizien». II. Народні обычаї и народна пѣсня. *Зоря*. 1882. Ч. 4. С. 58-60; Ч. 6. С. 95-96.

References

1. Barvinskyi, O. Kosove pole. *Pravda*. 1873. no. 4. s. 146-152; no. 5. s. 177-181; no. 6. s. 209-213; no. 7. s. 245-250; no. 8. s. 281-286; no. 9. s. 317-322; no. 10. s. 350-354; no. 11. s. 381-384; no. 12. s. 413-417; no. 13. s. 445-449. Pidpys: M. Netiaha.
2. Biheliaizen, H. Novi napriamy v doslidakh mitolohichnykh. *Zhytie i Slovo*. 1894. T. 1. s. 50-59.
3. Vasylevskiy, L. Iz folklornoho rukhu v Zakhidnii Evropi. *Zhytie i Slovo*. 1894. T. 1. s. 233-237.
4. Vakhnianyn, N. Lysty pro muzyku. *Pravda*. 1873. no. 8. s. 293-299.
5. Hlushko, M. Pochatky vzhyvannia termina «folklor» v ukrainskii nautsi ta yoho znachennia. *Visnyk LU. Serii filolohichna*. 2010. № 43. s. 117-131.
6. Hnatiuk V. Yeretyk mizh moskvofilamy. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*. 1904. T. 28. kn. 10. s. 24-37.

7. Hryhorovych, I. Dunav – Dunai v slavi-anskii poezii narodnii (Vytyah zi statti V. Yahycha). *Pravda*. 1877. no. 1/2. s. 63-67.
8. Drahomanov, M. Materialy do istorii virshiv ukrainskykh. *Zhytie i Slovo*. 1894. T. 1. s. 36-48.
9. Drahomanov, M. Novi varianty kobzarskykh spiviv. *Zhytie i Slovo*. 1895. T. IV, s. 14-34.
10. Zarevych, F. Bondarivna, dramati narodnii v trekh diiakh. (Osnovanyi na pisny narodnii). *Pravda*. 1872. no. 1. s. 26-39; no. 2. s. 75-88; no. 3. s. 111-122.
11. Z Ukrainy. *Dilo*. 1885, no. 91. s. 2-3.
12. Ivashkiv, V., Markiv, R. Bilia vytkov ukrainskoi folklorystyky u Lvivskomu universyte-ti. *Mifolohiia i folklor*. 2010. no. 3/4(7). s. 18-26.
13. Kyrchiv, F. Rol «Prosvity» u rozvytku ukrainskoho narodoznavstva. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp-iakevycha NAN Ukrainy. 2010. no. 19. s. 189-195.
14. [Kolesa, F.]. Ukrainski pisni na moskovskykh zhornakh. *Zhytie i Slovo*. 1896. T. 5. s. 68-71. Pidpys: F. K.
15. Komarytsia, M. Interpretatsiya mifolo-hichnogo Dunayu v ukrainskii baladi. *Paradyh-ma*. 1998. no. 1. s. 67-79.
16. Kravchenko, U. Z narodnikh motiviv. I. Zrada. *Zhytie i Slovo*. 1895. T. 4. s. 9-11.
17. Krymskii, A. «Zhytie i Slovo», vistnyk lit-eratury, istorii i folkloru. Redaktor Ivan Franko. 1894 roku, kn. I. [Review]. *Etnograficheskoye obozreniye*. 1894. no. 1. s. 151-155. Rubr. Kritika i bibliohrafiya.
18. Kunitskyi, V. Vid Redaktsii. *Osnova*. 1892. no. 1. s. 1.
19. Leshchysyak, N. Vid o. Nykyfora Lesh-chyshaka z Volosiatoho. *Dilo*. 1889. no. 90. s. 3.
20. [Mykhalchuk, K.] P. P. Chubynskii. (Nekroloh. – Dopys z Ukrainy). *Zoria*. 1883. no. 1. s. 31. Pidpys: Mykh. K.
21. Narodni pisni v zapysakh Stepana Ru-danskoho. Kyiv: Muzychna Ukraina. 1972. 291 s.
22. Nedilskii, S. Zhenska dolia pislia malo-ruskykh pisen (Za A. Borovykovskym). *Zoria*. 1882. no. 1. s. 11-13.
23. Oi zatsvila cheremshyna. Narodni pisni z holosu Hanny Ilnytskoi. Kyiv: Muzychna Ukraina, 1981. 62 s.
24. Pratsi Rusyniv v Akademii nauk v Kra-kovi. *Dilo*. 1889. no. 74. s. 3.
25. [Reviakin, P.] Vesna v ukrainskim seli. *Zoria*. 1886. no. 7. s. 108-109; no. 8. s. 122-128. Pidpys: *Borys P-skii*.
26. Redaktsiia. Iz ust naroda. *Zhytie i Slovo*. 1894. t. 1. p. 140-141.
27. Sapohivskiy L. Sacher Masoch a Rusyny (Krytychna otsinka....). *Zoria*. 1880. no. 23. s. 300-302.
28. Spiv pro Savu Chaloho. Zibrav i uporiad-kuvav Ye. Sakun. *Pravda*. 1872. no. 6. s. 276-277.
29. Stepan Vasylevych Rudanskii (Deyaki znadoby do yeho biohrafii). *Zoria*. 1886. no. 5. s. 78-79.
30. Fedkovych, Yu. Rozha [Rose]. *Pravda*. 1872. no. 5. s. 201.
31. Franko, I. Zhinocha nevolia v ruskykh pisniakh narodnykh. *Zoria*. 1883. no. 14. s. 234-235.
32. Franko, I. Nashi koliady. *Dilo*. 1889. no. 278. s. 1-2.
33. Franko, I. Ostanky pervisnogo svitohlia-du v ruskykh i polskykh zahadkakh narodnykh. *Zoria*. 1884. no. 14. s. 122-123; no. 17. s. 133-134; no. 18. s. 142-143; no. 19. s. 153-154; no. 20. s. 168-169.
34. Franko, I. Poyasnenie. Na dopys o. Nyky-fora Leshchysyaka z Volosiatoho. *Dilo*. 1889. no. 92/93. s. 4.
35. [Chubynskiy, P.] Beztalannyi. *Pravda*. 1872, s. 62. Pidpys: *Pavlo z Ukrainy*.
36. Shashkevych, V. Zhal vahy ne maye. *Pravda*. 1872. no. 8. s. 353.
37. Shukhevych, V. Vystava vyrobiv tkatskykh i robit zhinochykh u Lvovi. *Zoria*. 1882. no. 1. s. 13-14.
38. Shukhevych, V. Vystava haftiv i tkanyn. *Zoria*. 1885. no. 10. s. 119.
39. Ё. Ё. Ё. Antropomorfizm v nashykh narodnykh pisniakh. *Dilo*. 1892. no. 30. s. 2.
40. «Die Polen und Ruthenen in Galizien». II. Narodni obychai i narodna pisnia. *Zoria*. 1882. no. 4 s. 58-60; no. 6. s. 95-96.

Mariana KOMARYTSIA

<https://orcid.org/0000-0003-2951-1237>

Doctor of Philology, Senior Researcher Associate, Head of the Department of Ukrainian Periodicals Research of the Research Institute for Press Studies Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

komar_mar@ukr.net

FOLKLORE MARKERS IN GALICIAN PRESS FIELD OF THE END OF THE 19TH CENTURY

The article analysis focuses on the folklore markers in the Galician press at the end of the 19th century. The concept of the marker is interpreted as conditionally delineated forms of folklore materials in press content: records of songs and rituals, theoretical explorations, informative and chronicle notes, obituaries. The source base of the study are publications in the periodicals «Zoria», «Dilo», «Zhytie i Slovo», «Pravda», and «Osnova». The biggest part of folklore content is the records of Galician and Transnistrian folk songs and rituals, of Galicia and Transnistria, which express the contemporary understanding of the unity of the nation through an artistic prism and the involvement of students and high school students in the process of collecting folklore testifies to the social importance of the matter, in particular its educational factor. The controversial issue of ownership of folk poetry records is highlighted

basically in the publications of the magazines «Dilo» (fr. Nykyfor Leschyshak and Ivan Franko) and «Life and Word» (Mykhaylo Drahomanov and Porfyrii Martynovych). Original literary texts by Fedir Zarytskyi, Uliana Kravchenko, Mykola Ustyianovych, and Volodymyr Shashkevych visualize the folklore background. In a thorough study in «Dilo» Ivan Franko traces the historical, religious and literary background of carols, and Vatroslav Jagić in «Pravda» investigates mental differences between the symbol of the Danube in Ukrainian and Russian texts. Systematic analysis of folklore studies in the press at the end of the 19th century prompted to draw certain comparative parallels: the scientific dialogue testified to the possibilities of multi-vector interpretation and the emergence of folkloristic studies to a new methodological level. Works of Anatol Vahnyanin, Porfyrii Bazhanskyi and Lev Sapohivskyi represent musical component in the folk poetic heritage, as well as Sacher-Masoch's comment on the Ukrainian kolomyika. The article «Ukrainian Songs on Moscow Millstone» («Zhytie i Slovo») is relevant in the context of numerous facts of appropriation of the Ukrainian authors' intellectual work. The analysis of chronicle materials and obituaries, in which the activity of folklore preservation and popularization is especially emphasized, proves the uniqueness and value of this work.

Keywords: Galician press of the end 19th century, folklore records, ethnographic studies, folk motifs.